

Problém interpretace normy

Dr. Jaromír Sedláček,
profesor Masarykovy university v Brně

12-F-99

Psátí článek do památníku *Englišova* zavazuje autora k markantní vědecké osobnosti *Englišově*. Je otázka, zda autor volil správně předmět svého článku, když chce psát o interpretaci, tedy o tematu tak výlučně právnickém a tak zvláště odlišném od temat všech ostatních vědeckých disciplin. Co má činiti problém interpretace s teleologickými konstrukcemi *Englišovými*? A myslím předce, že problém interpretace je teleologii *Englišově* bližší, než se na prvý pohled zdá. Teleologie *Englišova* je imanentně spjata s normologií, obě pracují s normami, ale každá s jiného hlediska. Normologie ve své funkci čisté vědy o normách pracuje jen s formálním pojmem normy, kdežto teleologie přihlíží k obsahu těchto norem. Normologie se vyvinula na poli čisté vědy právní, tedy vědy, která neoperuje s normou jako takovou, nýbrž jen s úsekem norem, totiž norem heteronomních, jimiž jsou normy právní. Teleologie musí se však zabývat normami všemi, lépe řečeno, obsahem všech možných norem a zůstává otázka, zda může rozšířiti své badání na normy autonomní, t. j. etiku, či též na normy i náboženské, které zde nejsou předmětem víry, nýbrž vědeckého poznání. Jakmile se teleologie začíná zabývat i jinými normami než pouze heteronomními či pouze autonomními, má dojem, že se od světa norem úplně odloučila a že se pohybuje ve světě zcela samostatném. Jde zde však — jak Kant říkával — jen o mlhavou výspu, neboť teleologie je nutně spjata s normou.

Norma a účel jsou dvě strany téže věci, to dnes při diskusi o poměr normologie k teleologii se podařilo zjistiti. Spojení účele a normy musí býti dáno i u normy heteronomní — u normy právní. V krátkém článku tomto nemůžeme rozvinouti celý tento problém a musíme se omeziti na několik postřehů. Interpretací zjišťujeme obsah normy právní a tím jsme u problému teleologie — u problému, jak teleologie souvisí s vědou právní. Nebudu se řídit v dalším diskusi, která se vyvinula mezi *Weyrem* a *Englišem*, ani diskusi mezi *Englišem* a *Loevensteinem*, poněvadž účel těchto diskusi byl poněkud odlišný od našeho problému.

Věda právní až do prvního desetiletí XX. století byla orientována teleologicky, ale teleologie tato nebyla kritickou teleologií. Kantova filosofie měla do té doby vliv jen svými pokritickými přirozeno-právními pracemi. Teprve počátkem druhého desetiletí počíná se věda právní stavěti na vlastní základ, na normu. S počátku se zdůrazňuje povinnost a contr. právo (sc. subjektivní), tedy personifikace byla dosti značná, teprve postupem času vylupuje se pojem normy ve své ryzosti tak, že i pojem povinnosti ustupuje zcela do po-

zadí. S tím souvisí však i problém heteronomie norem, problém, jemuž oficiální představitelé normologie doposud nevěnovali žádoucí pozornosti. Problémem tímto nebudeme se zabývat a budeme prostě předpokládati, že heteronomii máme dánu.

S tím dostáváme se k problému interpretace. Právní věda je totiž jediná věda, která operuje s předmětem, který sám o sobě vypovídá, což vede ke zvláštní metodě, jak předmět tento zvládnouti. Nekritická teleologie — při čemž „nekritická“ je myšleno ve smyslu technickém a nikoliv pejorativním — nerozeznávala vědeckou metodu, která je nezávislá, a předmět vědy, který je dán. Klasickým případem takové nekritičnosti v právu jsou slavné konstituce císaře Justiniana o redakci a publikaci digest. Čistá věda právní má za úkol zjistiti pojem právní normy bez ohledu na konkrétní obsah. To znamená, že musí nutně abstrahovati ode všeho konkrétního obsahu. To se také najmě pracemi Kelsenovými stalo. Fenomenologická větev jeho školy překročovala dialekticky tyto meze ve způsobu idealismu platonského a tím se dostávala ke zvláštnímu pojetí obsahu norem, obsahu ne konkrétního, ale obsahu abstraktního. Jako celá fenomenologie, je i tato věda právní dosti temná a značí odklon od kriticismu, neboť jde o spekulativní metafysiku tam, kde ještě spekulace není dopuštěna, kde máme míti ještě kritické poznání vědecké. Směr Weyrův nešel v abstrakci tak daleko jako směr Kelsenův. S mého hlediska se domnívám, že pro čistou vědu právní nezbyvá — chce-li dostáti svému velkému úkolu — než aby provedla abstrakci až do konce. Sláva normativní školy spočívala v její polemice a tu zprvu dlouhé boje zaviněny byly tím, že zastánci čisté vědy právní neprecisovali své odchylné hledisko poznávací od hlediska svých odpůrců. Ale nešlo to jinak, právě z těchto polemik rodila se čistá věda právní, která nevznikla rázem, intuitivním nápadem, ale která byla získána poznenáhlu ve výhni tuhých bojů. Dnes máme boj vybojován a proto je situace mnohem lehčí, poněvadž můžeme zjistiti metody obou stran způsobem zcela objektivním.

V čisté vědě právní rozeznávají se nyní čisté pojmy právní, které jsou každému právnímu řádu a priori, a obsahové pojmy právní, které jsou dány předpisy právními. Tato dichotomie není správná, neboť ve vědě právní pracuje se s třetím druhem pojmů — s pojmy systemisujícími, pořadajícími disparátní obsah daných norem právních podle určitých obsahových hledisk. Boj, který musila probojovati čistá věda právní, týkal se právě těchto systemisujících pojmů, čistá věda právní je rozleptávala, tvrdíc, že nejsou s hlediska čisté vědy dány a přece obě strany chápaly — ovšem dosti nejasně — že pojmy tyto nejsou odvozeny z daného právního řádu. Čistá věda právní je zavrhovala, odpůrci se jich drželi, ale s hlediska rozumového práva, tedy s hlediska latentního práva přirozeného. Boj tento neskončil tak ani onak. Čistá věda právní se uplatnila proto, že její pojmy jsou prostě jiné než po-

jmy systematické, které nejsou ani čistými pojmy, ani pozitivně právními. Jestliže dnes stále pracuje s pojmy systematickými, není to svědectvím ani pro čistou vědu ani proti ní, neboť oba druhy pojmů mohou vedle sebe trvati.

Východiskem dalšího našeho badání bude norma právní. Logická forma normy je úsudek: je-li A, má následovati B či obecněji: je-li A, má býti B. Tato obecnější forma úsudku bude nám základem našich úvah. Formální hledisko čisté vědy právní vyčerpávalo se určením spojky „má býti“ a tato spojka se substancionovala a ponechávána jí do jisté míry fenomenologicky objektivně neodvislá existence jako věci myšlené (Gedankending), což se projevilo i v nomenklatuře, kdy mluveno o Sollen, Sein-Sollen, devoir-être atp. Nám nejde však o tuto spojku, nám jde nyní o to, abychom určili pojmy, které jsou určeny schematy A—B. Konstrukce toho není nijak jednoduchá, neboť nikde není nebezpečí krasoduché spekulace větší než právě na tomto poli.

To, co označujeme písmenem A, je předpokladem toho, abychom mohli mluvit o tom, že něco má vůbec nastati; písmenou B je naznačeno, co podle normy po A má následovati, čemuž můžeme také říkati *normativní následek*, nebo také *účinek normy*, ačkoliv tento výraz je již poněkud nejasný, neboť tím můžeme také označovati reakci lidské společnosti na normu, což v teleologicky orientované právní vědě nebylo a nemohlo býti rozlišováno.

Norma právní upravuje lidská jednání, tento obsah normy je dán a priori. Tím je spjata norma nutně se světem jevů, neboť člověk je nejen osobností mravní (homo noumenon), nýbrž i jevem světa určeného kausálně. Určuje-li norma lidské jednání, určuje tím (ovšem normativně) jev. Kde je dáno spojení normy se světem jevů? Je možné toto spojení? Je možné normologicky, když čistá právní věda odpírala doposud uznati jakékoliv spojení? Nesmíme zapomínati, že čistá věda právní abstrahovala od všelikého obsahu. Bylo by chybou, kdyby chtěla abstrahovati i od možného obsahu, neboť tím pojmy její staly by se rázem pojmy bez obsahu, tedy s hlediska kritické filosofie byly by bezcennými. Právě však v předchozím odstavci podán byl možný obsah normy. Táhne-li se norma k lidskému jednání, musí i podmínky povinnosti míti určeny světem jevů, tedy onou hmotou (či chcete-li i duševní) skutečností, v níž žijeme. S toho hlediska můžeme jevům říkati skutečnosti. Spojení světa intelligibilního se světem jevů je dáno nejen v podmínce povinnosti, nýbrž i v normativním následku, neboť i tento následek má nastati jen na tomto světě. Z řečeného je patrné, že schemata A—B označují nám jevy tohoto světa.

Nyní přicházíme k nejsložitějšímu problému. Norma určuje nejen A, nýbrž i B, obé je určeno normou nezávisle a to nezávisle i na kausálním světě, ale kategorií času a prostoru promítnuto do světa jevů. Jde o jeden ze starých, prastarých problémů lidské kultury. Od prostě-naivní magie primitiv-

ních národů ke scientismu dnešní doby jde touha lidská, aby svými normami mohla překročit mez světa intelligibilního a mohla normovat i přírodu. A přece příroda je nezávislá na normě a norma na přírodě, a přece oba světy spolu souvisí! Jevy tohoto světa, které mají náležitosti normou stanovené, jsou pro tuto normu relevantní, nemají-li těchto náležitostí pro normu prostě neexistují. Určí-li norma schema A způsobem takovým, že mu neodpovídá žádný jev, nedá se o žádném konkrétním jednání lidském říci, že je touto normou zasazeno. Určí-li norma schema B způsobem, který se na tomto světě nevyskytuje, nemůže její následek na tomto světě nastati. Norma neříká, že se něco na tomto světě děje, nýbrž že se na tomto světě něco dítí má, což má za následek, že norma může to, co se na tomto světě má dítí, stanovit nezávisle na tom, co se na tomto světě státi musí. Poměr přírodního zákona k normě je poměrem hodnocení. To, co se stalo, mohu hodnotiti podle toho, co se státi mělo, ale nemohu normou změnití přírodní zákon, aniž mohu měnití přírodním zákonem normu. Mohu tím, co se nutně děje, hodnotiti to, co se podle normy dítí má, ale zase nic více. Svět jevů a svět intelligibilní nemohou se tím překonatí.

Tedy máme velmi složitý jev, že najmě norma heteronomní má svá schemata sice určena pojmy, které svojí strukturou promítáme do světa jevů, ale jejichž náležitosti stanoví norma samotná. Těmto pojům říkáme *právní* proto, že jde o pojem, který určuje schematicky svět jevů. Jde-li o celý shluk skutečností, mluvíme o *skutkové podstatě*.

Můžeme nazvatí obsah schemat A—B obsahem normy a tu vidíme, že obsah je dán nejen s hlediska normy, nýbrž i pod aspektem času i prostoru, tyto dvě náležitosti musí mítí každá skutková podstata, poněvadž jinak nebyla by promítnuta do světa jevů. Skutková podstata je určena nejen prostorem a časem, nýbrž i normově. Stýká se tedy ve skutkové podstatě dvojí inkomensurabilní aspekt: kausální a normologický. Kausální je dán proto, poněvadž jde o pojmové schema jevů. Normologický aspekt je tento: má-li jev náležitosti určené normou (ve schematě A), usuzujeme na povinnost, nemá-li těchto náležitostí, neusuzujeme na povinnost; následuje-li na to jev další, hodnotíme jej zase podle normy a usuzujeme, zda tento stav má náležitosti stanovené ve schematu B. Má-li, odpovídá tento stav normě, a můžeme mu říkatí právní stav (mluvívá se též o splnění povinností, což není správné), neodpovídá-li normě, říkáme mu bezprávní stav. Tím máme určen styčný bod obou aspektů, aniž oba aspekty zaměňujeme, chtějí se vyvarovatí chyby, které se dopouštěla teleologická právní věda.

V tomto styčném bodě dvou inkomensurabilních aspektů jeví se nám příroda (veškerenstvo světa jevů) pod aspektem nejen kausálním, nýbrž i normologickým, z čehož vyplývá nový *aspekt teleologický*. Aspekt teleologický nemá samostatného předmětu jako kausalismus (jev) nebo normo-

logie (normy), není žádných předmětů našeho myšlení, které by nebyly ani kvantitou ani kvalitou. Obrazně můžeme říci, že svět jevů je dán teleologicky tehdy, když naň pohlížíme sítí norem. Teleologický aspekt byl lidstvu dlouho vůdčím, poněvadž tím celý svět našeho myšlení, vnímání i chtění byl spiat v jedno, najmě v řecké filosofii směr platonsko-aristotelský byl orientován teleologicky. Teleologie této filosofie byla spekulativní a podklad její byla metafysika ražení theologického. Vedle toho — třeba nejasně — trval i aspekt kausální a normativní, vše zahaleno bylo květnatou mluvou filosofie platonské, jádro bylo dualistické, ale i trialistické. Nejasnost tato vedla později k historickému sporu mezi Cařihradem a Římem, sporu, který vedle své politické a theologické stránky měl také stránku filosofickou a tou byl boj o to, zda jsou samostatna hlediska tři (tvrzení Cařihradu) či pouze hlediska dvě (tvrzení Říma). U Rusů, kteří svým pravoslavím byli pod vlivem Cařihradu, setkáváme se s úplným trialismem, tak u Dostojevského (najmě v Bratřích Karamazových), u Merežkovského a Solovjeva (v básnické visi třetího Říma). Solovjev sám blízký filosofii Kantově transponoval tuto trialisticky, ale filosofie Kantova je dualistická, filosofie dualismu kvantity a kvality. Kantem dualismus doznává teprve filosofického zakončení a odůvodnění, před tím byla to jen nejasná spekulace, která se spokojila se symboly, místo aby pracovala s jasnými pojmy. Kant napsal tři kritiky, jimiž vymezil přírodu a morálku (což dnes můžeme změnití na svět jevů a svět norem), další předmět poznání mu dán není, ve své kritice úsudečnosti vymezuje teleologii jako účelnost bez účele, t. j. norma bez povinností, v naší nomenklatuře, tedy norma ve své funkci hodnotící a nikoliv povinností, což jasně vystupuje najevo v jeho konstrukci vznešenosti přírody, kde jde o hodnocení světa morálkou. Engliš sám prohlásil trialismus — kausálnost, normativita, teleologie. Zkoumáme-li jeho konstrukci blíže, shledáme, že ani u Engliše nemáme samostatného předmětu poznání teleologického, neboť i jeho teleologie vyplývá z hodnocení světa jevů „postuláty“, tyto nejsou však jiného, než normy, při nichž abstrahujeme od povinností. I Englišova konstrukce je dualistická. Jeho teleologie se neomezuje na normy určitého druhu, jeho postuláty jsou prostě normy a to zpravidla normy autonomní (tedy normy etické) a tím odchyluje se pole jeho působnosti značně od pole čisté vědy právní, čímž mohlo povstati mínění, že postuláty a normy jsou pojmy rozdílné. Ve smyslu Kantovy filosofie musíme i Englišovu konstrukci považovatí za dualistickou.

Základní rys Englišův je psychologismus, kdežto normologie je orientována logisticky. Rozdíl logismu a psychologismu, pokud jde o pouhou vědu a ne filosofii, není tak značný v autonomii a proto poměr mezi normologií a teleologií dosud na tuto různost nenarazil. Jakmile však přecházíme na pole heteronomie, začíná býti rozdíl velmi závažný a tu musíme se tázati, jakým

způsobem můžeme logisticky odůvodnit, že obsah normy je dán teleologicky. Norma praví: Je-li A, má být B. Jestliže nechceme vylučovat B vnitřním rozparem obsahu normy, musí být A tak uspořádáno, aby B bylo možné, poněvadž s hlediska obsahu normy nemáme za to, že B bude po A následovat, jako si to představujeme v přírodním zákonu, obsahově si představujeme B pouze jako možné. Představou možnosti stavu B jeví se nám stav A jako prostředkem stavu B. Vedle tohoto vnitřního odůvodnění máme ještě druhé, s nímž si musíme velmi opatrně počínati. Přihlížíme-li totiž k obsahu normy, pak schema normy objeví se nám takto: Máme stav X, splní-li se norma (t. j. nastane-li po stavu A stav B), nastane stav Y jako kausální následek stavu B. Norma je nám prostředkem, abychom dosáhli stavu Y, jehož chceme dosáhnouti lidskou aktivitou, která spočívá na povinnostech ať autonomních, ať heteronomních. Z toho plyne, že dosahujeme mezi stavem X a Y spojením normologického, že norma jeví se nám jako prostředek k účelu, při tom však musíme velmi přesně toho dbáti, abychom nepřekročili hranice normativity a kausalit, neboť jen malý krůček a již jsme unášeni k mlhovitým výspám spekulativní teleologie. Jestliže norma je prostředkem dosažení účelu, pak musí být stanovena tak, aby účel byl možný. Účel tento je zase dán normou a to normou hierarchicky nadřazenou normě, o níž nám jde, anebo normě obsahově přiřazené, t. j., která tvoří součást obsahu dané normy, tedy stav, jež nám tane na mysli jako účel, je dán zase normou. Teleologie obsahu normy je vždy immanentní s hlediska dotčeného souboru norem, ale je do jisté míry immanentní i s hlediska normy izolované.

Proč je teleologie obsahu immanentní s hlediska souboru norem? Nejvyšší normy jsou ony, které samy žádné povinnosti nestanoví, které jen delegují orgány normotvorné, ale zároveň determinují tuto normotvornou činnost. Tak je tomu na př. s obecnými normami mezinárodního práva, které jsou nejvyššími normami našeho práva. Normy ty delegují zákonodárné činitele státní k vydávání norem k zachování svobody a majetku lidského a již tím determinovaly teleologicky zákonodárce. Obsah nadřazené normy je dán i v obsahu delegované normy a tak i obsah nadřazené normy jeví se teleologicky, nehledě k tomu, že determinanta nadřazené normy jeví se nám jako účel, tedy jako skutková podstata podmíněná (vyznačená v našem schématu písmenem B). Teleologie nezasahuje jen prostředek, nýbrž i účel sám a tak stav B, který si představujeme jako možný, je také dán teleologicky, neboť není nutný, nýbrž jen immanentně možný po stavu A. Můžeme si představit skutkové podstaty A i B jako dva jehlany, jejichž hroty jsou k sobě obrácené, což má naznačiti, že teleologická jednota skutkové podstaty A je podmíněna skutkovou podstatou B a teleologická jednota této je podmíněna skutkovou podstatou onou. Teleologie je odůvodněna immanentně strukturou normy. Úplně nesprávné bylo by odůvodňovati normu „úmyslem zá-

konodárce“ a mysliti při tom na psychický stav „zákonodárcův“, který je hledisku normologickému zcela cizí, ležící mimo hranice jeho badání.

Skutkové podstaty A i B tvoří tedy teleologické celky, které jen jako takové celky mohou být prostředkem, aby se docílilo žádaného, anebo účelem, jehož se má docílit; převedeno na normu prostředek i účel je rozdílnými podmínkami a podmíněnými skutkové podstaty. Nemáme-li takto uspořádané skutkové podstaty, mizí vše, proto jsou tyto skutkové podstaty nedělitelné. Celkům takovým říkáme *individuality*. Není jiného pochopení individuality než teleologické. Individuality geometrické nejsou než formy poznání prostorových relací. Individualita spočívá na teleologii a teleologie je skutečnost chápaná normativně, je tedy individualita jsoucno dané normou.

Problém tento není neznám ani přírodním vědám, pokud pracují s individualitami. Klasickým příkladem teleologické vědy přírodní je biologie a tam právě spor o vitalismus je sporem o teleologičnost této vědy, a je přece známo, že vitalismus závisí na normologické konstrukci a proto je zamítán zastánci t. zv. mechanického názoru světového, jehož vědeckou formou myšlení je kausalita: Mechanický názor světový popírá zvláštnosti biologie. Světovému názoru tomu říkáme materialismus, který je přísně monistický. V novější době zasahuje naopak normativita i do tak formální vědy kausalistické, jako je fyzika, což je asi důsledkem novější teorie atomové, která vede k popření jakékoliv individuality a přece i fyzika musí pracovat s individualitou. Monadologie, dnes zase ke slovu přicházející, je atomová teorie převedená na hledisko spekulativní metafyziky a je důsledkem toho velmi vzdálená jakémukoliv vědeckému řešení. Jinak máme problém individuality velmi široce zastoupen v sociologii. Tato disciplína obírá se v jádře svém otázkou, jaký vliv mají normy na lidskou společnost i jedince. V *Comtoově* vymezení sociologie je velmi mnoho spekulativní teleologie i spekulativní metafyziky a tento zakladatel pozitivismu je zároveň psychologickým romantikem, snažícím se intuicí uniknouti realitě, třebas se zdánlivě omezuje touto realitou. Tato spekulace doprovází sociologii — pokud nejde o deskriptivu společnosti anebo o statistiku její — až do našich dnů, to vše — sociologie chce zůstat omezena na data jevů — vede někdy až ke zmatenostem metodologickým. Jedním z pramenů zmatků je omyl některých představitelů sociologie, kteří se domnívají, že je možno chápati normy jako takové pod hlediskem kausálním. Sociologie má si kriticky uvědomiti svůj teleologismus a pak má zajištěno přesné místo ve vědním poznání našem, prozatím je v sociologii mnoho tápání, s nimiž jde ruku v ruce jeho druh — vědecké diletantství. O národním hospodářství víme již dávno, že je teleologické a velkou zásluhou Englišovou je, že dovedl tuto teleologii nově fundovati. Teleologickým je i dějepis; kritická metoda jeví se u *Pekaře*, jehož práce jsou nejen obsahově, nýbrž i metodicky velmi závažné.

Způsob, jímž zjišťujeme obsah normy, jmenujeme *interpretací*. Majíce zjistiti obsah normy, musíme tuto míti dánu, což znamená, že si musíme normu nejprve rekonstruovati, neboť v daném materiálu, jemuž říkáme právní prameny, nemáme normu přesně konstruovanu, jsou tam části normy a z nich musíme konstrukci normy sami provésti. Je největším ziskem čisté vědy právní, že nám umožnila rozlišiti právní normu a t. zv. pramen právní. Norma je dána podle noetického hlediska vědy právní, norma je předmětem vědy právní, nikoliv jejím produktem. Interpretaci musíme přesně lišiti od aplikace. Aplikace souvisí s hierarchií norem. Norma může zmocniti nějaký orgán, aby vydával normy v rámci delegace dané touto normou, když orgán tento vydává normy v rámci vyšší normy, aplikuje tuto vyšší normu. Doposud aplikace a interpretace byla napořádě směřována, ani čistá věda právní obě dostatečným způsobem nerozlišovala. Boj o čistotu metody musí vésti též k tomu, že oddělíme interpretaci od aplikace. Ona je věcí vědy právní a jen vědy, tato je věcí praxe, t. j. vydávání norem.

Toto smíšení interpretace a aplikace nastalo již v historické škole, stalo se však základem t. zv. volno-právního směru (*Freirechtsschule*) a směru t. zv. sociologického, ve Francii představitelem tohoto synkretismu je *François Gény*. Také t. zv. škola realistická (*Léon Duguit*) do jisté míry spočívá též na tomto předpokladu. Jakkoliv uznáváme zásluhy těchto směrů, jimiž vlastně normologický směr byl teprve umožněn, přece bude nutno proti těmto směrům probíjati čistotu metody interpretační.

Starší směry byly t. zv. exegetické, které z daných právních pramenů — ne tedy z norem — odvozovaly analytické soudy, čímž se domnívaly, že je funkce právní vědy vyčerpána. U nás byla to doba mezi Zeilerem a Ungrem, tedy doba po přirozenoprávní škole před školou historickou. Tato škola exegetická, slavná najmě ve Francii, dnes náleží historii vědy právní.

Rekonstrukce normy předpokládá, aby právní pramen byl přesně zjištěn. Způsobu, jímž zjišťujeme obsah právního pramene, říkáme *hermeneutika*, dobře jsouce vědomí filologického nedostatku odlišení od interpretace, jest hermeneutika jen řecký výraz latinské *interpretatio*. Hermeneutika nezabývá se právními normami, nýbrž zákony jako zvláštními vnějšími formami normy. Prací hermeneutiky je t. zv. filologický výklad zákonů, jímž se má zjistiti význam slov užitých v zákoně. Proto metoda hermeneutiky musí se nutně přizpůsobiti metodě literární historie, její metodou budeme zjišťovati ideovou filiaci toho onoho zákona. Hermeneutika se musí dále přizpůsobiti metodě historie najmě tam, kde jde o diplomatiku, t. j. o zjištění autenticity toho onoho pramene. Spor, který byl v právní vědě o metodu literární kritiky a o metodu historickou, nedal se řešiti ani kladně ani záporně, neboť metoda tato má ve vědě právní své místo, ale místo nijak zvláště vynikající. Spor vlastně vznikl z toho, že norma a zákon byly identi-

fikovány, což vedlo nutně k identifikaci kritiky literární a výkladu norem. U nás představitelem tohoto směru byl Karel Kadlec, který se tím stal představitelem vědy právní z konce XIX. století.

Přechodem od hermeneutiky právních pramenů k interpretaci normy je rekonstrukce normy, neboť právní prameny, jak bylo řečeno, podávají roztržité části normy a není začasté jasno, jak tyto části spolu souvisí. K rekonstrukci normy je nám vodítkem právní věda potud, že dává nám schema normy, ale tím je také její úloha skončena. Dále musíme postupovati již, radíce obsah k obsahu, od něhož čistá právní věda abstrahovala. Musíme přihlížeti jednak k závislosti norem nadřazených a podřazených (delegujících a delegovaných), jednak k obsahové souvislosti norem souřadných. Příkladem závislosti je poměr obč. zák. k ústavní listině, příkladem souřadnosti je ustanovení o policii a § 1295 obč. zák. V tom směru je důležitý § 1 obč. zák., o němž bylo již tolik sporů. Metoda rekonstrukce musí se řídití racionalitou právního řádu podle zásady, že normy právní upravují život lidí mezi sebou, aby harmonický život lidí byl co nejvíce dosažen. Tato zásada je samotná hypostasovaná základní norma, která nám obsah všech právních norem determinuje.

V interpretačních otázkách hraje dosti značnou úlohu t. zv. *vůle zákonodárcova*. Jde o aekvivokaci dvou pojmů, t. j. psychologické vůle jedincovy a myšleného ústředí jednoty normového komplexu. V autonomní morálce norma působí vždy motivačně, má tedy vztah k psychologické vůli, a to vedlo k tomu, že oba pojmy pojaty byly za jedno, obzvláště v té době, kdy psychologie byla chápána metafysicky a ne vědecky. V heteronomii není žádného vztahu mezi oběma těmito pojmy, ale vliv etiky na právní vědu byl vždy tak mocný, že právní věda pracovala s pojmy, které si vytvořila etika, které však v oboru vědy právní neměly žádného smyslu. V pojmu vůle zákonodárcova je však i kus tradice starších dob. V absolutní monarchii mohl se zákon pojímati jako vůle panovníkova, a čím despotičtější byl stát, tím tato identifikace byla více nasnadě, ale v parlamentární demokracii pátrání po „vůli zákonodárce“ vede ke groteskním situacím, zjistí-li se, že parlament odhlasoval zákony, o jejichž obsahu neměl ani ponětí, ba není přece neznámo, že poslanec začasté rozhoduje svým hlasem o zákonech, jejichž obsah je mu zcela nesrozumitelný.

Zásadní postoj interpretační je dán heteronomií normy. Právě pro interpretaci je velmi důležité, abychom normu nepersonifikovali jako zákonodárce, norma zůstává nám heteronomní, ale odosobněná. Norma tato má býti chápána všemi adresáty stejně, je pro všechny stejně heteronomní. Z toho plyne, že norma nemůže míti jiný smysl než ten, který jí přikládají lidé v té oné společnosti. Z toho plyne, že táž norma v různých prostředích může míti různý smysl. Chápání normy není dáno jen ve smyslu filologic-

kého výkladu, nýbrž i ve smyslu normativního hodnocení normy, které spočívá na panující kultuře a tato zakládá se zase na autonomní morálce, takže tím máme stanoven vztah morálky a práva, který byl tušen, ale velmi nepřesně stanoven.

V interpretačních metodách pracuje se s pojmem „ratio legis“; jde o velmi nejasný pojem a ratio legis je pojímána jako smysl zákona pro lidský život, při čemž zachází se s pojmem tím velmi libovolně. Ta okolnost, že obsah normy je dán teleologicky, sváděla k tomu mínění, že zákonem samým dán byl smysl pro lidský život, a zapomenuto, že obsah je dán teleologicky jen proto, poněvadž skutečnosti jsou pojímány pod aspektem normy. Je-li ratio výraz pro teleologické pojetí normy vzhledem na lidský život, pak jde o rekurs k nepravní normě. Záměna tato stávala se proto, poněvadž zaměňovala se neustále aplikace a interpretace normy, má-li ratio legis v aplikaci význam hodnoty normy pro lidský život, je ratio legis v interpretaci rázu zcela jiného a je dána těmito normologickými vztahy:

- a) závislosti normy delegované na normě delegační,
- b) závislosti slov v normě užitých na prostředí, kde vznikly,
- c) závislosti normy na kulturním prostředí adresátů normy,
- d) závislosti právních skutečností jedné normy na normě druhé.

Ratio legis projevuje svůj význam v interpretační zásadě: *Cessante ratione cessat lex ipsa*. Změna rationis může být dána změnou některých normologických vztahů zvaných ratio legis. Změna může se týkati:

- a) delegační normy, tím, že tato změni se tak, že delegovaná norma se s ní nesnáší, pak musí delegovaná norma ustoupiti,
- b) skutečnosti měni se tou měrou, že sice v obecné řeči jsou pojmenovány týmiž slovy jako právní skutečnosti, obsažené v normě, ale vlastnosti jejich jsou zcela rozdílné,
- c) právní norma stanovící právní skutečnost se změni, takže skutečnost právní označuje sice týmž jménem, ale přičítá jí jiné vlastnosti; tím je dotčen obsah normy, která pojem ten převzala (na př. vojsko, peníze, vlastnictví).

Dalším problémem interpretace je otázka jednoty právního řádu. Jde především o formální jednotu právního řádu, která je nám dána již s hlediska čisté vědy právní. Z formální jednoty plyne, že dvě normy nemohou míti kontradiktorní obsah, což je základem interpretačních problémů a jde o obsahem rozšířený formální logický princip *exclusi tertii*. Dále plyne z formální jednoty právního řádu, že delegovaná norma musí se pohybovati v rámci delegující normy. S tímto formálním hlediskem se interpretace nespokojuje a vyžaduje i obsahové jednoty právního řádu. V tom smyslu jde o to, zda je nutno pojímati právní řád tak, aby jeho realiso-

vání vedlo k nějakému jednotnému stavu, což znamená otázku, zda můžeme předpokládati normu, pod jejíž zorným úhlem můžeme chápati právní řád jako teleologickou jednotu, teleologickou proto, poněvadž jde o souhrn teleologických obsahů jednotných norem, souhrn může být zase dán pod hlediskem jednotící normy. Tato myšlenka zdá se býti s hlediska normologického nesmyslná, ale přece se domníváme, že ji nesmíme předem zavrhnouti, neboť právní normy závisí konec konců na jediné normě, která neobsahuje nic než delegaci. Tato hypostasovaná nejvyšší norma zaručuje nám jednotné normologické hledisko, ale přes tuto formálnost nemůžeme vyloučiti minimální obsah této nejvyšší normy. Delegované normy nesou tento minimální obsah nejvyšší normy sebou, takže nutně mají část obsahu společného, takže formální jednotka závisí na materiální jednotě.

V metodách interpretačních problém tento vystupuje ještě v jiném způsobu, což souvisí s disparitou právního pramene a právní normy. Z právních pramenů musíme teprve normy rekonstruovati a tu jde o to, zda z kasuistických předpisů právního pramene smíme rekonstruovati jen kasuistické normy, či zda tyto můžeme převést na stejného jmenovatele a toho pojati jako obsahově nadřizenou normu. Teleologicky orientovaná právní věda činí to napořád, aniž podává proto nějakého vysvětlení, domníváme se, že taková redukce není nepřipustná. Musí to býti však redukce imanentní, daná obsahem samotné normy a nikoliv redukce podle hledisk vědecké systematiky, která je vůči obsahu norem heterogonní. Teleologická právní věda právě v této záměně shledávala svoji největší slávu, což vedlo zase k záměně hlediska interpretačního a hlediska aplikačního. Boj, který čistá věda právní proti tomu podnikla, byl správný, že nebyl dobojován, spočívá v tom, že čistá věda právní nemohla poraziti obsahovou vědu svým čistě formálním hlediskem.

S tím souvisí i problém, zvaný „*principium legis*“ a „*principium juris*“. *Principium legis* je výraz pro tu okolnost, že je možno předpisy rozdělené do jednotlivých paragrafů určitého zákona převést na jedinou zásadu. Otázka ta, má-li míti význam, může se týkati jen toho, zda můžeme zákon formovati jako normu. *Principium legis* znamená dále závislost delegované normy na delegující. *Principium juris* znamená zásadu, která je daným normám společná. V teleologické právní vědě vše je prostoupeno hledisky vědecké systematiky. Ze zásad *principium legis* a *principium juris* odvozují se tradiční interpretační předpisy a *maiori ad minus*, a *simili*, a *contrario atp.*, což vše souvisí s onou rekonstruovanou jednotou právního řádu, kde obsah norem je smíšen se systematikou, kterou si vykladač sám stanoví, která je tedy metanormativní. Z této nejasnosti pramení celá bída — a to není obrazné rčení — metody právní vědy.

Interpretace patří právní vědě, pokud se zabývá obsahem norem, aplikace patří praxi, ale aplikace není možná bez interpretace, odtud závislost praxe na vědě. Úlohy praxe a vědy se často zaměňují a věda nemůže nikdy tvořiti normy, věda pracuje s normami, jsou jejím materiálem. Tak jako přírodní věda netvoří přírodu, tak i právní věda netvoří norem. Záměna úlohy u právní vědy byla proto tak snadná, poněvadž předmět vědy je výtvor lidský, který o sobě vypovídá.

Je-li tento zisk s hlediska praktického velmi značný, je i značný zisk s hlediska poznání lidského, neboť vidíme, jak souvisí teleologie s normologií a kausalitou. Vše můžeme vědecky uspořádati a nikde se nemusíme pouštět do spekulativních záhad. Proto jsem volil za předmět tohoto článku toto thema, neboť tím můj vědní obor stýká se s oborem Englišovým a práce Englišova nutně má svůj význam i na poli právní vědy. Nešlo mi zde o rozbor hlediska Englišova, šlo mi jen o umístění normologie a teleologie v topice našeho myšlení, čímž chtěl jsem podati malý příspěvek k velkému tomuto problému.



Koupi od	
Darem od	<i>M. Kašpár</i>
v	za Kčs
Inv. čís:	<i>36.642</i>
Sign:	

ÚK PrF MU Brno



3129S03068